

Deconstructing Kivi

Ensimmäinen suomenkielinen väitöskirja, Fredrik (Rietrik, Rietriki) Polénin *Jobdanto Suomen kirjallishistoriaan*, tarkastettiin toukokuun 1. päivänä 1858. Voi veikata, ehtiikö 150 vuotta tulla täyteen, ennen kuin puolustettavana on viimeinen suomenkielinen väitös. Ehkä toivon voi laittaa masaan, sillä vuonna 2008 tohtoriksi väittelevien vuotuinen lukumäärä hiponee puoltatoistatuhatta. Kun tuolloin järjestetään suunnilleen viisi väitöstä vuoden jokaista väitöspäivää kohden, niin lullisi mukaan mahtuvan myös muutama paikallisella kielellä kirjoitettu työ. Ehkä esimerkiksi joku polénilainen suomalaisen kirjallisuuden tutkija saattaa kaikesta huolimatta katsoa hyväksi kirjoittaa väitöskirjansa Aleksis Kivestä tai Runebergistä suomeksi tai ruotsiksi. Ohjattavansa parasta ajatteleva professori ei välttämättä moista kielivalintaa suosittele. Tiede on kansainvälistä, hän muistuttaa, ja viittaa myös siihen yhä suurempaan arvostukseen, jota ”kansainvälisillä kielillä” eli englanniksi kirjoitetut tutkimukset nauttivat rahoittavien tahojen suunnalla. Siis, kirjoitettakoon myös Kivestä ja Runebergistä englanniksi.

Professorin näkemys ei ole täysin absurdi. Miksei suomalaisesta kirjallisuudesta voisi tehdä mielenkiintoisia tutkimuksia englanniksi siinä missä muustakin kirjallisuudesta tehdään? Ei kai pidä lähteä siitä, ettei Kivi tai Runeberg voi kiinnostaa ketään muuta kuin suomalaista tai ruotsalaista kirjallisuuden harastajaa? Eikö väitöskirjan tekijän tule ajatella kunnianhimoisesti, että hänen

työnsä myötä aihe kyllä muitakin kiinnostaa? Varmasti kiinnostaakin, mikäli työ vie eteenpäin paitsi Kivi- tai Runeberg-tutkimusta myös ja ennen muuta yleistä kirjallisuuden teoriaa. Ehkä teoksesta *Deconstructing Kivi* voi tulla kirjallisuuden tutkimuksen kansainvälinen suunnannäyttäjä.

Ennen Polénin aikoja enin osa suomalaisista väitöskirjoista oli kirjoitettu latinaksi, siis kansainvälisellä tieteen kielellä. Itse asiassa latina ei ollut kansainvälinen vaan kosmopoliittinen kieli. Vaikka romaanisissa maissa käytettiinkin vulgaarilatinan eri muotoja, niin keskiajalta periytyvä akateemis-kirkollinen latina ei ollut kenenkään äidinkieli. Englanti on lukemattomien tieteenharjoittajien äidinkieli, mutta vielä useammille vieras kieli. Äidinkielenään englantia kirjoittavat ovat etulyöntiasemassa. Heille tämä kieli on mahdollisuus, kuten muut äidinkielet ovat muille mahdollisuuksia kehittää ja pukea sanoiksi asioiden syvimpiä merkityksiä. Tästä syntyy luonnollisestikin paras kirjallisuus niin faktana kuin fiktiona ja näiden monituisina risteyminä.

Vieraana kielenä englantia on välttämättömyys. Se ei avaa ilmaisun mahdollisuuksia vaan rajaa niitä – mikäli vertailukohtana on kirjoittajan äidinkieli. Pitkälti näin, mutta ei kuitenkaan täydelleen. Jos näet jotakin kieltä ei ole käytetty koskaan tai pitkiin aikoihin tieteen kielenä, ei tästä kielestä myöskään löydy tieteellisen ajattelun ja kirjoittamisen edellyttämiä sanavaroja. Kuten tiedetään, suomen kieleen oppisanoja alettiin toden teolla lainata tai sepittää 1800-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta lähtien. Yltiöpäisenä tavoitteena oli luoda suomesta myös kansallinen tieteen kieli. Perin keunoista ennusteista ja vahvoista epäilyksistä huolimatta tehtävä onnistui. Sitähän ei oltu asetettu vain tieteen tai kirjallisuuden tähden, vaan myös poliittisista syistä. Kansallisen tieteen tai kansalliskirjallisuuden tuli osaltaan luoda yhteyksiä nationalistiset opit omaksuneen ”sivistyneistön” (*intellectuals, learned*) ja valistusta tarvitsevan ”kansan” (*people, uneducated*) välille ja näin osallistua eliittien ”suomalaistamiseen” samalla kuitenkin hierarkkiset yhteiskuntasuhteet säilyttäen tai uudistuen. Kansallismielinen sivistyneistö pyrki myös määrätietoisesti ulkomaisiin yhteyksiin. Varojen salliessa fennomaanit matkasivat Euroopassa ja vierailivat sen yliopistoissa siinä missä liberaalit

kosmopoliititkin; *Kalevala* käännettiin nopeasti maanosan valtakielille; Pariisista muodostui suomalaismielisten ajatusten ja ideoiden luonteva tyyssija; ulkomaalaisia tiedemiehiä ja kulttuuri-persoonia kutsuttiin kernaasti kiertueille Suomeen.

Missä on ongelma? Eikö myös 2000-luvun alussa voitaisi menetellä kuten aiemminkin, toissa ja viime vuosisadalla? Siis kirjoittaa suomalaista tiedettä vuoroin suomeksi tai ruotsiksi, vuoroin vieraalla kielellä. Näinhän esimerkiksi Georg Henrik von Wright menetteli ja loi maineikkaan uran sekä kansainvälisenä tiedemiehenä että kansallisena intellektuellina. Vaikka hän kirjoitti tieteellisimmät tekstinsä lähinnä englanniksi, oli hän tosissaan myös äidinkielenä kansa: esseiden ruotsi tavoitti syvänkin ajatuksen. von Wright kertoi esseiden kirjoittamisen olevan vain sunnuntaiharrastus – työpäivät kuuluivat vieraalla kielellä kirjoittaessa. Epäilemättä moni hänen kollegansa käytti pyhäpäivänsä toisin, arjesta toipumiseen, ja varmasti useat suomalaisfilosofit menettelevät näin nykyäänkin. Tai ehkei sittenkään. Todennäköisesti moni yrittää sunnuntaisinkin edistää kansainvälistä uraansa. Yliopistotutkijan aika on tiukassa. Läheskään kaikki eivät kuitenkaan urakoi tekstejä vieraalla kielellä saadakseen merkittävinä pitämänsä ajatukset ja ideat mahdollisimman monen ulkomaalaisen tutkijan tietoisuuteen. Monille näyttää riittävän, että on siinä määrin saanut ulkomailla julkaistuksi kirjoituksiaan, että ne voivat vakuuttaa rahoittajat ja asiantuntijat kotimaassa. Tästä johtuu, että suomalaisetkin yhä enemmän kirjoittavat englanniksi artikkeleita, joiden tieteellinen arvo on vähäinen tai jopa olematon. Maailma ei mitään menettäisi, vaikka yhä useampi meikäläinen kontribuutio jäisi vallan syntymättä.

Vieraskielisyyden vaatimusten jatkuva kasvu merkitsee luonnollisesti sitä, ettei äidinkielellä kirjoittamiseen jää aikaa. Jos suomeksi tai ruotsiksi joku kiireisistä jotakin suostuu kirjoittamaan, niin jälki on keho, koska teksti on häthätää hutaistu, englantia lyö pahasti lävitse, eikä äidinkielen kirjalliseen käyttöön ole ehtinyt harjaantua vieraskielisiltä töiltään ja toimiltaan. Monessa tapauksessa olisikin ehkä parempi luopua koko yrityksestä eli jättää suomen tai ruotsin kirjallinen

käyttö muiden huoleksi. Keitä nämä muut oikein ovat? Toimittajia, kirjailijoita, mainosihmisiä, tekstiviestejä lähetelviä kansalaisia sekä muita jokapäiväisen elämän kielenkäyttäjiä. Nykyään tilanne onkin toinen kuin Polénin aikaan. Kun fennomaanit alkoivat haaveilla suomenkielisestä tieteestä, niin suomen kirjakieli oli lapsenkengissä, suomenkielistä lehdistöä tai kirjallisuutta ei juuri ollut, eivätkä edes useimmat nationalistit osanneet kansan enemmistön kieltä.

Kyllä suomenkielisiä tekstejä, vaikka anglismien ja amerikanismien kyllästä-määkin, tulee kauaksi vastaisuudessa riittämään. Vaikka viimeinen suomen- tai ruotsinkielinen väitöskirja ilmestysisikin vappuna 2008, eivät ainakaan suomenkieliset mediat ja kaunokirjalliset teokset mihinkään katoa. Ruotsin kielikin tulee säilymään ainakin Ruotsin puolella. Suomenpuoleisen ruotsin tapauksessa ongelmana on kielenkäytön määrä ja laatu, suomen kielen tapauksessa vain laatu. Mitä siitä seuraa, että suomalainen tutkimus kokonaan tempautuu irti kotoisesta maaperästään ja asettuu tieteen kosmopoliittisen maailman vähäiseksi jäseneksi? Ehkä kansantaloudellista kasvua, kun puhe on teknologiatieteistä. Biotieteistä seuraava Nokia, suomalaispiireissä haaveillaan. Ehkä myös yksilösankareita, joista kotimaassa voidaan olla ylpeitä. Mutta myös suomalaisen kulttuurin näivettymistä, kun edes humanististen ja yhteiskuntatieteiden harjoittajat eivät enää osallistu suomalaisten kirjallisten sanavarojen käyttöön ja kartuttamiseen. Nämä tehtävät jäävät muille kuin systemaattiseen ja kriittiseen ajattelutyöhön elämänsä omistaneille. Seuraus tulee olemaan, ettei suomeksi tai ruotsiksi enää osata puhua ja kirjoittaa kriittisyyden ja systemaattisuuden vaativimmat kriteerit täyttävillä tavoilla. Suomalaisesta tutkijasta voi tulla kuuluisuus kosmopoliittisessa tiedemaailmassa, mutta kotimaassaan hän ei ole intellektuelli, kuten von Wright vielä oli. Varmastikin tulevista kansainvälisistä kuuluisuuksistamme tehdään näyttäviä lehtijuttuja ja televisioraportteja – Kemian Nobel Suomeen! – mutta näihin tekstit ja skriptit on kirjoittanut toimittaja, ei itse tutkija. Vastuu tieteen kansallisten yhteyksien luomisesta on siirtynyt medioille, siis muille kuin tutkijoille, joiden argumentaation perustana ovat aina valistusajalta periytyvät tieteen ja filosofian kriittiset periaatteet.

Jos toimittajan työssä olisi kosol-

ti aikaa ajatusten syventämiseen ja paljon tilaa niiden esille tuomiseen, niin hänen tehtävänsä ei eroaisi ratkaisevasti tutkijan tehtävästä. Toimittajakin olisi eräänlainen tutkija tai filosofi-intellektuelli. Hän voisi käyttää palstametreittäin tilaa terävien analyysiensä esittämiseen tai tuntikaupalla aikaa syvälle luotaaviin kulttuuriohjelmiinsa. Suunta on kuitenkin aivan päinvastainen. Medioissa on yhä vähemmän varaa syventää ja laventaa näkemystä; kaupalliset imperatiivit edellyttävät aina vain helpompaa ja viihdyttävämpää ilmaisua. Sille tilaa kyllä näyttää löytyvän, kuten maan ainoan (!) valtakunnallisen päivälehdessä kuukausiliite todistaa. Sen palstatilalla hemmoitellut toimittajat eivät näe työssään saati lukijoissaan minkäänlaisia intellektuaalisia kehityksen mahdollisuuksia. Vanha ja kunnianarvoisa näkemys siitä, että lehti voisi jalostaa lukijoidensa arvostelukykä ja tarjota heille älyllisiä haasteita, on tyystin hylätty. On siirrytty ummehuneeseen maailmaan, jossa journalistista toimintaa ei enää motivoi toivorikas ajatus inhimillisen edistyksen ja kehityksen mahdollisuudesta.

Reaaliaikaisuuden ihanne ja kuvitelma puolestaan pyyhkii tieltään viipyilevän ja harkitsevan pohdiskelun; toimittajan täytyy olla yhä pinnallisempi selviytyäkseen työnsä henkisistä vaatimuksista. Esitysten tempo kiihtyy, speaktaakkeli-kausisuus lisääntyy, ja levoton nopearytmisyys tekee yleisöstä aina vain kärsimättömämmän joukon. Mitä levottomampia lukijat, katsojat ja kuulijat ovat, sitä lyhempiä ja pilkkotumpia juttuja tai pikaisempia ja kiihottavampia ohjelmia heille on tarjottava. Toisinajattelu ja -toiminta siirretään syrjään, hylättyihin ohjelmasuunnitelmiin tai perifeeriselle digitaalikanavalle tai sivupalstalle ja kehoitetaan katseluaikaan.

Niin sanotun kaunokirjallisuuden puolella äidinkieli on elinehto. Tästä kertoo sekin, että vain perin harvat emigranttikirjailijat ovat pystyneet vaihtamaan vieraaseen kieleen. Ainakin edellytyksenä on ollut pitkä ja intensiivinen oleskelu uudessa asuinmaassa. Ehkä suomen tai ruotsin kieli elää ja kukoistaa tulevaisuudessa juuri suomalaisten kirjailijoiden töissä. Ehkä myös kulttuuria rahoittavat ja kuluttavat tahot tämän oivaltavat. Suomalaisesta kirjallisuudesta tehdään eräänlainen kansallis- tai luonnonpuisto, jonne ihmiset voivat hakeutua kuin metsään ”alkuperäisen” suoma-

laisuuden kaipuuta tuntiessaan. Suojeltu aarnimetsä on kuitenkin poikkeus, jota tarvitaan *juuri silloin*, kun enin osa hehtaareista on tehometätalouden käytössä. Talousmetsien arkitodellisuudessa on äänivalta ja valta-asema monitoimikoneilla. Jos suomen- tai ruotsinkielinen kirjallisuus on vain poikkeus, niin silloin ei silläkään ole äänivaltaa kulttuurin arkitodellisuudessa. Kirjailijan ääni peitety median hälyyn ja pauhuun, hänet työnnetään syrjään viihdejournalistien hallitsemilta suomen ja ruotsin kielen markkinoilta, mutta ei hänellä ole asiaa kosmopoliittiseen englanninkieliseen maailmaankaan. Moninkertaisesti perifeerisessä asemassa on vaikea asettua kommunikaatioyhteyteen ainakaan viihteen turruttaman enemmistön kanssa, ellei sitten kirjailija (kirjoittaja) ryhdy ”sisällöntuottajaksi” viihde- ja mainosmaailmaan. Suomalaisesta kirjallisuudesta tulee ala- ja vähemmistökuultuuri, eliitin harrastus tai eksoottinen pakopaikka.

Ehkä vielä joskus tulee sekin päivä, kun suomalaisissa kodeissa puhutaan vain englantia, ja se on kaiken jokapäiväisen elämän kieli. Silloin syntyy myös ensimmäinen suomalainen sukupolvi, joka omaksuu äidinkielekseen englannin. Silloin myös suomalainen kirjallisuus voi nousta uuteen kukoistukseen, kun suomalaiset kirjailijat pohtivat globaalilla äidinkielellään omaa paikkaansa maailmassa. Silloin myös suomalaiset tietentekijät saavat kokea olevansa samalla viivalla angloamerikkalaisen kulttuurin keskuksista tulevien kollegoidensa kanssa. Jos toissa vuosisadan Suomessa pyrittiin horjuttamaan vähemmistön kielen valta-asemaa, niin vastaisuudessa voi koittaa aikakausi, jolloin enemmistö vaihtaa äidinkieltään.

Kansallisten kirjakielten tilanne ei ole kaikin puolin onneton. Suomessa näet ilmestyy toista sataa suomen- tai ruotsinkielistä kulttuuri-, tiede- ja mielipidelehteä. Niistä useissa on runsaasti aikaa ja tilaa ajatusten kirjalliselle ilmaisemiselle. Luonnollisestikin tällaisissa puitteissa esitetyt ajatukset voivat perustua tarkempaan harkintaan kuin mihin kykenevät valtamedioiden kiireiset toimittajat, jotka sovitavat sanojaan rajuun mediarytmiin ja ilmaisuaan viihdeellisen kaupallisuuden vaatimuksiin.

Kulttuuri-, tiede- ja mielipidelehdissä viihteen ja talouden vaatimukset eivät

määrää toiminnan periaatteita. Siitä huolimatta yhteiskunta sijoittaa näihin mitä merkittävimpiin suomalaisen kulttuurin voimatekijöihin pienemmän vuotuisen summan kuin köykäiseenkin kotimaiseen elokuvaan tai muutaman poliittisen puolueen äänenkannattajaan.

Tuen tuntuva nostaminen – esimerkiksi kymmenkertaistaminen – edellyttäisi oivallusta ja ymmärrystä niiltä, jotka asioista päättävät tai valtajulkisuutta hallitsevat. Tällaista ymmärrystä ei ole. Puolueiden tai liike-elämän piirissä kulttuuria ei arvosteta, ellei se säihky valtamediassa tai käy kaupaksi ulkomailla. Kulttuurin vähättely kärjistyy maan hallituksen ministerivalinnoissa. Suomessa kulttuuriministeriksi voidaan surutta heittää ihmispolo, jonka kulttuurin kenttien tuntemus ja harrastus on siihenastisen elämän valossa arvioituna rajoittunut kaupallisimman mainosmedian ja latteimman julkkisviihteen maailmoihin. Ehkä valinta voidaan perustella juuri näin. Tunteehan tällainen ihminen latteimmat ja samalla vaikutusvoimaisimmat maun standardit. Ex-missin jälkeen vuorossa voisikin olla entinen kilpa-autoilija tai televisiovisailujen isäntä tahi emäntä. Mikäpä siinä, jos missi, auto- tai pelimies on osoittanut vahvaa kiinnostusta ja harrastuneisuutta kulttuuria kohtaan aina tiede-, kulttuuri- ja mielipidelehtien maailmoja myöten.

Käsillä olevan numeron myötä *niin & näin* on ilmestynyt täyden kymmenen vuosikerran verran. Alun pitäenkään lehteä ei tarkoitettu tiedelehdeksi, kulttuurilehdeksi tai mielipidelehdeksi, vaan sen on ollut määrä olla tiede-, kulttuuri- ja mielipidelehti. Tämä merkitsee sitä, että lehden tekijät ymmärtävät suomalaisen kulttuurin ja mielipiteenmuodostuksen tarvitsevan myös filosofi- ja muita tieteenkijöitä tuekseen. Silloin myös ajatellaan, ettei kuvitellusti kosmopoliittinen filosofia ole filosofeille itselleenkin vain hyväksi.

Mikko Lahtinen